

Міністерство освіти і науки України
Рівненський державний гуманітарний університет

ІННОВАТИКА У ВИХОВАННІ

Збірник наукових праць

Випуск 20

Засновано у 2015 році

Рівне – 2024

Інноватика у вихованні. Випуск 20. 2024.

УДК 37 : 005.591.61 -66
ББК 74.200

Інноватика у вихованні: зб. наук. пр. Вип.20. / М-во освіти і науки України, Рівнен. держ. гуманіт.ун-т; упоряд.: О. Б. Петренко; ред. кол.: О. Б. Петренко, К. М. Павелків, Т. С. Ціпан та ін. Рівне: РДГУ, 2024. 215 с.

До збірника увійшли наукові праці з теорії і методики освіти та виховання. У наукових розвідках представлено різновекторність сучасних підходів до змісту, форм і технологій освітнього процесу, починаючи від дошкільця і завершуючи вищою школою.

Редакційна колегія

Головний редактор: **Петренко Оксана Борисівна**, доктор педагогічних наук, професор, проректор з інноваційної діяльності та міжнародного співробітництва Рівненського державного гуманітарного університету;

Заступник головного редактора: **Павелків Катерина Миколаївна**, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри іноземних мов Рівненського державного гуманітарного університету;

Відповідальний секретар: **Ціпан Тетяна Степанівна**, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету.

Члени редакційної ради:

Сухомлинська О. В., доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України, головний науковий співробітник відділу педагогічного джерелознавства та біографістики Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського;

Павелків Р. В., доктор психологічних наук, професор, в. о. ректора Рівненського державного гуманітарного університету;

Федяєва В. Л., доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри педагогіки, психології й освітнього менеджменту імені проф. Є. Петухова Херсонського державного університету.

Члени редколегії:

Androszczuk Irena (Андрощук І. М.), доктор габілітований, професор, професор кафедри Педагогіки праці та андрагогіки Академії педагогіки спеціальної імені Марії Іжегожевської у Варшаві (Республіка Польща);

Безкоровайна О. В., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії і практики іноземних мов та методики викладання Рівненського державного гуманітарного університету;

Вихрущ А. В., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри української мови Тернопільського національного медичного університету ім. І. Я. Горбачевського;

Дичківська І. М., доктор педагогічних наук, професор, завідувачка кафедри дошкільної педагогіки і психології та спеціальної освіти імені проф. Т. І. Поніманської Рівненського державного гуманітарного університету;

Грицай Н. Б., доктор педагогічних наук, професор, завідувачка кафедри природничих наук Рівненського державного гуманітарного університету;

Кобілянський О. В., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри безпеки життєдіяльності та педагогіки безпеки Вінницького національного технічного університету;

Ковальчук О. С., доктор педагогічних наук, професор, провідний науковий співробітник Національного університету харчових технологій;

Кравченко О. О., доктор педагогічних наук, професор, декан факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини;

Інноватика у вихованні. Випуск 20. 2024.

Мельничук І. М., доктор педагогічних наук, професор, завідувачка кафедри педагогіки вищої школи та суспільних дисциплін Тернопільського державного медичного університету ім. І. Я. Горбачевського;

Pelekh Yurii, доктор габлітований, професор, професор педагогічного факультету Жешувського університету (Республіка Польща);

Pobirchenko Natalia (Побірченко Н. С.), доктор габлітований, професор, професор надзвичайний на факультеті суспільних та гуманітарних наук Державного вищого навчального закладу імені Вігелона в Легніці (Республіка Польща);

Пустовіт Г. П., доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету;

Савчук Б. П., доктор історичних наук, професор, професор кафедри педагогіки та освітнього менеджменту ім. Б. Ступарика Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника;

Sieradzka-Baziur Bożena (Сєрадзька-Базур Б.), доктор габлітований, професор, проректор з наукової роботи і освітніх програм, Академія «Ігнатіанум» у м. Кракові (Республіка Польща);

Сойчук Р. Л., доктор педагогічних наук, професор, завідувачка кафедри педагогіки початкової, інклюзивної та вищої освіти Рівненського державного гуманітарного університету;

Sirojć Zdzisław (Сіроїц Здзіслав), доктор габлітований соціальних наук в галузі педагогіка, професор, професор кафедри педагогіки Інституту педагогіки і психології Вищої школи менеджменту у Варшаві (Республіка Польща);

Баліка Л. М., кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету;

Бричок С. Б., кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки початкової, інклюзивної та вищої освіти Рівненського державного гуманітарного університету;

Skubisz Jolanta (Скубіш Йоланта), кандидат соціальних наук в галузі педагогіки, ад'юнкт відділу педагогіки і психології Академії гуманітарно-економічної в м. Лодзь, член групи соціальної педагогіки в Комітеті педагогічних наук Польської академії наук у Варшаві (Республіка Польща);

Остапчук Н. О., кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри інформаційно-комунікаційних технологій та методики викладання інформатики Рівненського державного гуманітарного університету;

Петренко С. В., кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри інформаційних технологій та моделювання Рівненського державного гуманітарного університету;

Шадюк О. І., кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри дошкільної педагогіки і психології та спеціальної освіти імені проф. Т. І. Поніманської Рівненського державного гуманітарного університету.

Свідчення про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації КВ № 21161-10961Р.

Наказом Міністерства освіти і науки України № 409 від 17.03.2020 р. збірник наукових праць РДГУ «Інноватика у вихованні» включений до Переліку наукових фахових видань України у категорію «Б» у галузі педагогічних наук (спеціальності – 011, 014, 015).

Фаховий збірник наукових праць РДГУ «Інноватика у вихованні» індексується міжнародною наукометричною базою даних Index Copernicus International:
<https://journals.indexcopernicus.com/search/details?id=48435>

Упорядники: проф. Петренко О. Б., доц. Ціпан Т. С., доц. Баліка Л. М., Бабяр А. А.
Науково-бібліографічне редагування: наукова бібліотека РДГУ.
Друкується за рішенням Вченої ради РДГУ (протокол № 11 від 31 жовтня 2024 р.)

Редакційна колегія не завжди поділяє точку зору авторів.

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2024

ЗМІСТ

Павелків К., Петренко О. Формування іншомовної підготовки здобувачів вищої освіти у структурі професійної підготовки в умовах університету: реалії сьогодення.....	5
Безкоровайна О. Полікультурне виховання дітей різних вікових груп: теоретичні засади.....	17
Романишина Н. Інтерпретаційна модель детективу (за програмою з літератури Нової української школи).....	25
Баліка Л., Філоненко Р. Педагогічна бібліотерапія у професійній підготовці майбутніх учителів початкових класів.....	36
Ваколюк А., Бричок С. Інтеграція ігрових та анімаційних технологій у систему дистанційного навчання молодших школярів.....	45
Джеджеря К. Підготовка майбутніх вихователів до професійного педагогічного спілкування: особливості реалізації у вищій школі.....	56
Мишкарьова С. Текстові задачі як засіб формування у здобувачів початкової освіти знань про безпечну поведінку на уроках математики.....	67
Нелін Є. Педагогічний потенціал селф-психології.....	79
Нечипорук Л. Особливості соціалізації підлітків в умовах воєнного стану в Україні.....	89
Павелків О., Бондарев О. Математична компетентність майбутнього вчителя математики: теоретичний аналіз.....	96
Ostapchuk M., Romaniuk S. Monitoring musical development of children of the third year of life, taking into account holistic thinking.....	106
Сембрат С., Троценко В., Хадико О. Організація освітньої технології формування у підлітків позитивної мотивації до занять фізичною культурою.....	120
Снітовська О. Університетська освіта в історіографії української педагогічної компаративістики: країнознавчий вектор.....	129
Стельмашук Ж., Сілкова Е. Критерії та рівні сформованості емоційно-етичної компетентності майбутнього вчителя початкової школи....	140
Ціпан Т. Педагогічний потенціал навчальної дисципліни «Превентивна освіта і виховання в початковій школі» у професійному становленні майбутніх бакалаврів початкової освіти.....	147
Чепурка О. Формування здоров'язбережувальної компетентності майбутніх бакалаврів фізичної терапії: європейський вимір.....	156
Юрчук О., Юрчук О. Соціальна реабілітація дітей старшого дошкільного віку із психофізичними порушеннями засобами фізичної культури.....	168
Янцур Л. Створення старшими дошкільниками художнього образу в образотворчій діяльності.....	180
Доробки молодих науковців	
Анненкова Н. Вплив конкурсів на розвиток кар'єри скрипаля.....	190
Лелюх С. Духовна освіта в Чеській та Німецькій спільнотах Волині у XIX – на початку XX століття.....	198

Юрчук Олексій

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент
кафедри дошкільної педагогіки і психології та спеціальної освіти
імені проф. Т. І. Поніманської
Рівненського державного гуманітарного університету,
м. Рівне, Україна
ORCID: 0000-0002-4764-1783
e-mail: abstractio@ukr.net

Юрчук Олена

здобувачка ступеня PhD
кафедри вікової та педагогічної психології
Рівненського державного гуманітарного університету,
м. Рівне, Україна
ORCID: 0009-0003-4238-4305
e-mail: activus@ukr.net

**СОЦІАЛЬНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО
ВІКУ ІЗ ПСИХОФІЗИЧНИМИ ПОРУШЕННЯМИ ЗАСОБАМИ
ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ**

Анотація. У статті проаналізовано проблеми соціальної реабілітації дітей старшого дошкільного віку з психофізичними порушеннями засобами фізичної культури. Обґрунтовано необхідність використання засобів фізичної культури у навчанні елементам дій, окремим рухам, доведення їх до варіативного автоматичного виконання, формування навичок свідомої діяльності в комплексі соціальної реабілітації дітей. Розкрито завдання закладів дошкільної освіти у межах здійснення соціально-реабілітаційної роботи, які виховують дітей з психофізичними порушеннями. Проаналізовано складові соціальної реабілітації дітей з психофізичними порушеннями старшого дошкільного віку. З'ясовано, що заняття фізичною культурою допомагають вирішити низку важливих корекційно-розвивальних завдань з мовлення, що має винятковий вплив на соціальний розвиток дитини, зокрема на засвоєння досвіду спілкування та формування позитивних якостей її особистості. Доведено, що фізична культура є вагомим засобом соціальної реабілітації дітей старшого дошкільного віку з психофізичними порушеннями, оскільки дає змогу краще адаптуватись до соціуму, набути соціального досвіду та соціально необхідних якостей.

Ключові слова: психофізичні порушення, розвиток дітей з психофізичними порушеннями, діти старшого дошкільного віку з

психофізичними порушеннями, соціальна реабілітація, засоби фізичної культури, соціальна реабілітація засобами фізичної культури.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку українського суспільства проблема соціальної реабілітації дітей із психофізичними порушеннями є надзвичайно актуальною з погляду забезпечення їх позитивного самовідчуття, вибудовування ними гармонійних взаємин із навколишнім світом, а розв'язання її стає можливим насамперед із позицій нової філософії освіти, спрямованої на розкриття життєвого потенціалу кожної дитини. Те, що в минулому діти із психофізичними порушеннями були певною мірою ізольованими від соціуму, а отже – соціально незахищеними, спонукає до пошуку інноваційних методів, ідей, прийомів розвитку дитини як творця свого життя. Тож такий вектор названого вище пошуку, як формування в дітей із психофізичними порушеннями життєвих компетентностей засобами соціалізації, увиразнює гостру потребу в царині дошкільної освіти перегляду парадигми соціально-реабілітаційного процесу, а також оновлення його змісту.

Нині відповідно до статті 23 Конвенції про права дитини Україна як держава-учасниця цієї Конвенції «визначає, що дитина з інвалідністю має вести повноцінне і достойне життя в умовах, які забезпечують її гідність, сприяють почуттю впевненості в собі і полегшують її активну участь у житті суспільства». Також держава забезпечує «ефективний доступ до послуг у галузі освіти, професійної підготовки, медичного обслуговування, відновлення здоров'я, підготовки до трудової діяльності та доступу до засобів відпочинку таким чином, який призводить до найбільш повного по можливості втягнення дитини в соціальне життя і досягнення розвитку її особи, включаючи культурний і духовний розвиток дитини» (Конвенція про права дитини).

З огляду на це політика держави у площині реалізації прав дітей із психофізичними порушеннями передбачає створення й упровадження широкого спектра реабілітаційних програм, які зорієнтовані на адаптацію до умов життєдіяльності в суспільстві. Аналіз міжнародного досвіду й української практики реабілітаційної роботи з дітьми, які мають психофізичні порушення, переконує в доцільності провадження такої роботи з використанням новітніх технологій педагогічної, соціальної, психологічної реабілітації, а також зі зверненням до сучасного доробку в сферах дефектології, педагогіки, психології, соціальної роботи. На особливу увагу заслуговує також потенціал фізичної культури в аспекті соціальної реабілітації дітей із психофізичними порушеннями.

Аналіз останніх досліджень з проблеми. Особливості розвитку особистості з психофізичними порушеннями, зокрема в дитячий період, послуговували об'єктом наукового пошуку для когорти вчених-дефектологів, психологів, соціальних педагогів, як-от: О. Безпалько, С. Безух, В. Бочелюк, М. Галагузова, І. Зверева, А. Капська, С. Конопляста, О. Мартинчук, Ю. Найда, С. Попов, О. Романенко, Л. Савчук, Т. Сак, В. Синьов,

О. Стребельової, О. Таран, А. Турубарова, Є. Холостова, Д. Шульженко, Я. Юрків та ін.

Проблему соціальної реабілітації як процесу, що сприяє залученню дитини з психофізичними порушеннями в діяльність соціальних груп, досліджували В. Андрієнко, Л. Вакулєнко, М. Варій, Д. Вернер, Ю. Волков, В. Городяненко, А. Іванченко, І. Кон, Н. Лавриченко, М. Лукашевич, В. Мазура, С. Максименко, Т. Добровольська, Н. Шабалін, Т. Шибутані, Л. Шипіцина, О. Шорохова й ін.

Попри очевидне зацікавлення наукової спільноти вивченням проблеми соціальної реабілітації дітей з психофізичними порушеннями, залишається недостатньо розробленим такий її аспект, як соціальна реабілітація дітей старшого дошкільного віку з психофізичними порушеннями засобами фізичної культури.

Актуальність соціальної реабілітації дітей старшого дошкільного віку із психофізичними порушеннями засобами фізичної культури посилюється і як свідчить практика, постає проблема вдосконалення її форм і методів: психофізичні порушення в таких дітей супроводжуються порушенням соціальних контактів, соціальною дезадаптацією, що зумовлює поглиблення порушень у процесі психічного розвитку особистості й особливо позначається на її емоційно-вольовій сфері.

Мета статті – обґрунтувати значення фізичної культури як засобу соціальної реабілітації дітей старшого дошкільного віку з психофізичними порушеннями.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвитку дітей з психофізичними порушеннями притаманна низка відхилень від норми, спричинених певними розладами (вродженими або набутими). Це дає підстави послуговуватись у контексті осмислення проблеми соціальної реабілітації таких дітей спектром спеціальних понять, як-от: «порушення», «порушення психофізичного розвитку», «психофізичні порушення», а також «діти із психофізичними порушеннями», «діти з вадами розвитку», «діти з обмеженими можливостями», «діти з інвалідністю» й ін.

Великий тлумачний словник сучасної української мови за ред. В. Бусєла пропонує витлумачувати «порушення» як відхилення в перебігу фізіологічного процесу, функціонування якого-небудь органа тощо (Бусєл, 2009, с. 912).

Енциклопедія Сучасної України до «психофізичних порушень» відносить сенсорні порушення (слуху – глухі та зі зниженим слухом, зору – сліпі та слабкозорі); порушення опорно-рухової сфери, інтелектуального розвитку; затримку психічного розвитку; тяжкі порушення мовлення; розлади аутистичного спектра; дефіцит уваги та гіперактивність; складні (комбіновані) порушення (Енциклопедія Сучасної України).

Останнім часом учені все частіше дотримуються думки, що діти з психофізичними порушеннями – це особи, з певними обмеженнями своїх

можливостей, які здатні досить активно брати участь у всіх сферах соціальної дійсності, мають права, рівні з іншими членами суспільства (Колупасева, 2010).

Погоджуємося з І. Татяничковою, що соціальна реабілітація дітей з психофізичними порушеннями старшого дошкільного віку має охоплювати такі складники, як:

- розвиток фізичних і духовних здібностей дитини;
- сприяння здобуттю відповідної освіти;
- забезпечення умов для комфортної взаємодії дитини із зовнішнім світом;
- сприяння розумінню дитиною своїх задатків, особливостей характеру та темпераменту, здібностей, психофізичних можливостей, бажань, нахилів, інтересів, прагнень;
- освоєння систем видів діяльності: «гра – навчання – праця – спілкування»;
- сприяння виконанню улюбленої діяльності;
- підтримка дитини щодо покращення та відновлення її моральних і фізичних сил, життєвої рівноваги;
- організація дозвілля дитини, повноцінне проведення вільного часу, участь у суспільному та культурному житті;
- участь у реабілітаційному процесі не лише дитини із психофізичними порушеннями, а й членів її сім'ї, найближчого оточення (Татяничкова, 2020, с. 71).

Натомість О. Гук і Л. Смеречак, зважаючи на результати аналізу особливостей абілітації дітей з обмеженнями життєдіяльності (О. Безпалько, В. Бурлака, І. Зверева й ін.), звужують завдання соціальної реабілітації дітей старшого дошкільного віку із психофізичними порушеннями та співвідносять її зміст із:

- навчанням основних соціальних навичок з особистої гігієни, самообслуговування, спілкування, пересування тощо;
- сприяння оволодінню навичками самоаналізу й навичок позитивного сприйняття себе та навколишніх;
- формування навичок спілкування;
- психологічна підтримка, раціональне виховання дитини;
- сприяння створенню в родині сприятливого психологічного клімату;
- сприяння інтеграції дітей із психофізичними порушеннями в колектив однолітків та ін. (Смеречак, 2014, с. 190).

У такій проєкції завданнями соціально-реабілітаційної роботи в закладах дошкільної освіти, що виховують дітей із психофізичними порушеннями, на переконання Н. Котяй і А. Ногас, постають:

- формування життєвих компетентностей, навичок самообслуговування;
- профілактика соматичних захворювань, порушень розвитку опорно-рухового апарату;
- формування мотивації до самостійних занять зі спорту та фізичної культури, здорового способу життя;

формування соціально-побутової моделі поведінки та ін. (Котяй, Ногас, 2017, с. 22–23).

Загалом соціальна реабілітація дітей із психофізичними порушеннями – це процес забезпечення ефективної соціалізації, спрямованої на відновлення найважливіших їх соціальних функцій і соціальних навичок.

Зважаючи на те, що метою соціальної реабілітації дітей із психофізичними порушеннями є сприяння їх максимально повному соціальному розвитку, забезпечення їхнього входження в соціум, налагодження оптимальних зв'язків із навколишнім соціальним середовищем, перелік найефективніших засобів реабілітаційного впливу, окрім різних видів діяльності (ігрова, трудова, навчальна тощо), доповнюють: психологічна допомога (психологічне консультування, психологічно-профілактична та просвітницька робота, психокорекційна робота), спеціальна допомога (арттерапія, ігротерапія, терапія мистецтвом, бібліотерапія, музикотерапія, танцювальна терапія, створення історій, казкотерапія, лялькотерапія й ін.), а також фізична культура.

Основи фізичної культури особистості закладаються ще в ранньому та дошкільному дитинстві завдяки фізичному вихованню такими формами, як: ранкова гігієнічна гімнастика, заняття із фізичної культури, фізкультхвилинки, прогулянки, рухливі ігри, спортивні свята й розваги.

Науковці О. Гук, Н. Гусак, Т. Дегтяренко, Т. Єжова, І. Зверева, О. Козирева, О. Іванов, Н. Котяй, А. Ногас, Г. Першко, В. Синьов, Л. Смерчак, А. Швецов та ін. виявляють однаковість, констатуючи, що засоби фізичної культури в роботі з дітьми старшого дошкільного віку, які мають психофізичні порушення, є особливо ефективними для їх соціальної реабілітації та корекції, позаяк запобігають появі вторинних відхилень у психофізичному розвитку та сприяють соціалізації. Саме засоби фізичної культури дають дітям із психофізичними порушеннями змогу брати активну участь у суспільному житті, розвивати власний потенціал, природні здібності тощо.

З огляду на те, що основою використання засобів фізкультури в комплексі з соціальною реабілітацією є навчання дітей елементам дій, окремими рухам, доведення їх до варіативного автоматичного виконання, набуття навичок свідомої діяльності, саме заняття фізичною культурою забезпечує можливості для:

- удосконалення сенсомоторного розвитку, основних рухових функцій;
- розвитку артикуляційної моторики;
- формування мовного дихання;
- корекції окремих сфер психічної діяльності;
- розвитку дрібної моторики пальців рук, кистей;
- нормалізації м'язового тону;
- розвитку просторової орієнтації та просторових уявлень;
- корекції порушень особистісної й емоційної сфери;
- розвитку точності, довершеності рухів;
- зміцнення здоров'я й ін.

На думку Н. Котяй і А. Ногас, розвиток рухових функцій істотно покращує загалом розвиток вищої нервової діяльності та психічних функцій, що впливає на інтенсивність соціальної інтеграції дошкільників, які мають психофізичні порушення (зокрема, визначаються розумовою відсталістю). Як стверджують автори, застосування засобів фізичної культури допомагає дитині соціалізуватися, стати повноправним членом суспільства (Котяй, Ногас, 2017).

Фізична культура посідає особливе місце в комплексній (а саме – фізичній і соціальній) реабілітації дітей із психофізичними порушеннями: під час фізкультурних занять вихованці розвивають фізичну силу, вдосконалюють фізичні рухи та водночас набувають соціальних навичок і побутових умінь, вчатьсь долати труднощі та перешкоди (Дмітрієва, 2015).

У вимірі соціальної адаптації дітей з обмеженими можливостями І. Сліпецька обґрунтувала значення фізичної культури, зосереджуючись на одній з її підсистем – адаптивній фізичній культурі. Фізкультурно адаптивна має своїми цілями «формування і розвиток рухової активності, фізичних і психічних здібностей, які забезпечують адаптацію людини до свого стану здоров'я, довкілля, суспільства і різних видів діяльності ... відновлення, зміцнення й підтримка здоров'я, самореалізація фізичних і духовних цілей з метою поліпшення якості життя, соціалізації та інтеграції у суспільство» (Сліпецька, 2020), що набувають деталізації в завданнях стосовно «зміцнення здоров'я, сприяння нормальному фізичному розвитку, підвищення опірності організму до несприятливих впливів зовнішнього середовища; навчання основам техніки рухів, формування життєво необхідних умінь і навичок; розвитку рухових (координаційних і кондиційних) здібностей; формування необхідних знань у галузі фізичної культури особистості; виховання потреби й умінь самостійно займатися фізичними вправами, свідомо застосовувати їх з метою відпочинку, тренування, підвищення працездатності; виховання моральних і вольових якостей, залучення до організованості, відповідальності за свої вчинки, допитливості, активності й самостійності» (Сліпецька, 2020, с. 205).

На процес соціальної реабілітації поступально впливають усі притаманні фізичній культурі засоби. Зокрема, виконання фізичних вправ активізує м'язову діяльність, що стимулює фізичні процеси, забезпечує вдосконалення рухів, уможливує формування нових функціональних станів дитини, а також зумовлює появу позитивного ставлення до себе та до світу, прищеплення впевненості в собі, підвищення власної самооцінки. Участь у спортивних іграх і змаганнях спонукає дітей із психофізичними порушеннями більше спілкуватися з іншими людьми, що дарує відчуття соціальної підтримки, підкреслює соціальну значущість людини з обмеженими можливостями, посилює її емоційну стійкість. Те, що заняття спортом відкривають резервні можливості організму, підштовхують його до реадптації, увиразнюють потенціал занять адаптивною фізичною культурою в розрізі покращення результатів адаптації осіб з особливими потребами до умов життя.

Саме засоби адаптивного фізичного виховання (рухливі й спортивні ігри, засоби загартування, елементи хореографії, фізичні вправи) забезпечують фізичну та соціальну реабілітацію дітей з психофізичними порушеннями, допомагають долати депресивні стани, дають їм змогу знівелювати комплекс неповноцінності, задовольнити свої потреби в русі та спільних діях.

Закцентуємо увагу на особливій важливості для процесу соціальної реабілітації рухливих ігор як таких, що дотичні до розвитку відчуттів і сприймань: граючись, діти вчаться сприймати навколишні явища багатогранно, у характерних для них взаємозв'язках, черпають численні враження та знання про навколишній світ, удосконалюють уміння розуміти сутність явищ, логічно їх осмислювати. Ще рухливі ігри, впливаючи на почуття дітей із психофізичними порушеннями, зокрема їхню волю, доцільно використовувати для морального виховання.

Маючи здебільшого колективний характер, рухливі ігри привчають дітей до спільних дій, до розуміння своїх ролей і обов'язків у дитячій спільноті, розвивають товариськість та посилюють почуття солідарності з іншими, прищеплюють справедливість, чесність, дисциплінованість, виховують готовність підпорядковуватися правилам поведінки, уміння підпорядковувати власні бажання інтересам інших дітей.

Істотно зауважити, що коли рухливі ігри прикметні свободою реалізації ігрових дій, значними можливостями для вияву ініціативи та творчості, то спортивні ігри (боулінг, футбол, софтбол та ін.) – певною обмеженістю, строгістю та точністю правил. На відміну від рухливих ігор структура ігор спортивних вирізняється більшою визначеністю: склад команд нерідко обмежується точною кількістю учасників, обов'язки яких чітко регламентовані правилами. Те, що всі дії гравців у спортивній грі підлягають прагненню перемогти, то іграм властивий потенціал для виховання в дітей рішучості, сміливості, волі до перемоги, вироблення вміння узгоджувати свої дії з діями інших, підпорядковувати власні інтереси інтересам команди.

Переконливі аргументи на користь виконання фізичною культурою соціалізуючої функції висувають О. Качан, В. Пристинський, Т. Пристинська, вважаючи, що фізична культура вирізняється особливо потужним ресурсом для розвитку емоційно-соціального інтелекту осіб з особливими потребами, їхньої соціальної інтеграції. Йдеться про перспективи формування засобами фізичної культури та спорту таких значущих соціальних здатностей і вмінь особистості, як:

розуміння та сприйняття себе, оцінювання власних можливостей і труднощів, сильних і слабких граней (самоповага);

розуміння емоцій і почуттів (свої та інших людей), причин появи таких (рефлексія, емпатія);

висловлювання власних думок і почуттів, захист своїх поглядів і переконань (самовираження);

незалежність від інших, здатність покладатися на себе (незалежність, самостійність);

усвідомлення власної належності до певної соціальної групи, своєї відповідальності за спільні групові справи (соціальна відповідальність);

адаптація та коригування власних переживань у різноманітних життєвих ситуаціях (стресостійкість, психічна гнучкість);

установлення і розв'язання життєвих проблем;

збереження позитивного ставлення до себе та дійсності, віра у свої можливості (оптимізм);

реалізація особистісного потенціалу (самоактуалізація) (Качан, Пристинський, Пристинська, 2020, с. 78).

Як слушно пояснюють згадані автори, фізична культура та спорт об'єднують навколо позитивних цінностей, а їхні соціальні функції («командний дух, чесність, дисциплінованість, повага до суперника й правил гри») «сприймаються в усьому світі та можуть застосовуватися для зміцнення солідарності, соціальної згуртованості та мирного співіснування, досягнення більш високих темпів інтеграції осіб з особливими освітніми потребами в соціум» (Качан, Пристинський, Пристинська, 2020, с. 78).

Погоджуємося із І. Бобренко, що заняття фізичною культурою дають змогу виконувати низку вагомих корекційно-розвивальних завдань на розвиток мовлення, що винятково результативно впливає на соціальний розвиток дитини, зокрема на засвоєння нею досвіду спілкування (вербального ресурсу, засобів вербальної та невербальної комунікації, ефективної взаємодії з іншими дітьми й дорослими) і формування позитивних якостей її особистості (гуманності, доброзичливості, співчутливості, стриманості, готовності узгоджувати свої дії з діями інших дітей).

Фізична культура як джерело, зокрема й спеціальної інформації причетна до побудови системи знань про правила гігієни, здоровий спосіб життя, способи фізичного вдосконалення та до набуття позитивного ставлення до всього перерахованого.

Як продовження такої думки акцентуємо на перевагах занять з фізичної культури для формування позитивної соціальної поведінки: завдяки дотриманню правил, виконанню вправ і завдань, участі в рухливих і спортивних іграх спільно з іншими дітьми. Це сприяє розвитку морально-вольових якостей дитини (наполегливості, цілеспрямованості, дисциплінованості, емпатійності, співчутливості, готовності допомогти іншому).

З огляду на зазначене стає очевидним те, що фізична культура є ефективним і значущим засобом соціальної реабілітації дітей старшого дошкільного віку з психофізичними порушеннями як така, що уможливорює кращу адаптацію до соціуму, набуття соціального досвіду та соціально необхідних якостей.

У програмі соціальної реабілітації дітей старшого дошкільного віку з психофізичними порушеннями засобами фізичної культури доцільно брати до

уваги наявність такого спектра порушень, як: дискоординація рухів, низький рівень диференціації м'язових зусиль, недорозвиненість дрібної моторики, відсутність чи послабленість предметно-маніпулятивної діяльності рук, порушення зорово-моторної координації (це, відтак, призводить до ускладнення чи й неможливості сформуванати навички самообслуговування), а також – через зміни психічного розвитку – уповільненість усіх рухів, малорухомість або ж навпаки – рухова гіперактивність, занепокоєння, моторна скутість (це набуває вияву в невмінні правильно та швидко виконувати ті чи інші рухи, незграбності під час ігрової діяльності, ходьби та бігу).

Окрім того, старші дошкільники із психофізичними порушеннями почасти демонструють швидку втомлюваність, недостатній рівень концентрації уваги, лабільність емоцій, дратівливість, нестриманість, загальну ослабленість, а внаслідок недосконалості розвитку артикуляційно-м'язової системи – й порушення мовленнєвої функції та розвитку комунікативних навичок.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Отже, соціальна реабілітація дітей старшого дошкільного віку з психофізичними порушеннями засобами фізичної культури передбачає побудову програми її реалізації, зважаючи на такі критерії добору засобів фізичної культури й обсягу фізичних навантажень, як: інтенсивність занять, об'єм м'язової роботи, нервово-психічні реакції, ступінь розумової напруженості під час виконання рухів чи пояснення та демонстрації виконуваних вправ.

Фізична культура є безумовно вагомим засобом соціальної реабілітації дітей із психофізичними порушеннями, потенціал якої – завдяки фізичним вправам, рухливим і спортивним іграм, заняттям із фізичного виховання, походам, прогулянкам тощо запобігати прояву вторинних відхилень у психофізичному розвитку, сприяти набуттю соціальних якостей і навичок, поліпшенню якості життя й інтеграції в суспільство. Ідеться про: розуміння та сприйняття себе, оцінювання власних можливостей і труднощів, сильних і слабких граней (самоповага); розуміння емоцій і почуттів (своїх та інших осіб), причин (рефлексії, емпатії); висловлювання власних думок і почуттів, захист своїх поглядів і переконань (самовираження); незалежність від інших, здатності покладатись на себе (незалежність, самостійність); усвідомлення своєї належності до певної соціальної групи, власної відповідальності за спільні групові справи (соціальна відповідальність); адаптацію та коригування своїх переживань у різноманітних життєвих ситуаціях (стресостійкість, психічна гнучкість); установлення та розв'язання життєвих проблем; збереження позитивного ставлення до себе та дійсності, віри у власні можливості (оптимізм); реалізацію особистісного потенціалу (самоактуалізація).

Дослідження не вичерпує всього обсягу теоретичних і практичних візій розв'язання означеної проблеми. Перспективи подальших наукових пошуків убачаємо в експериментальному дослідженні особливостей соціальної реабілітації дітей старшого дошкільного віку з

психофізичними порушеннями засобами фізичної культури в закладі дошкільної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Бусел, В. (2009). *Великий тлумачний словник сучасної української мови*. (7-ме видання). Київ, Ірпінь : Перун, 1736 с.

Енциклопедія Сучасної України. URL <https://esu.com.ua/about> (дата звернення: 12.09.2024)

Колупаєва, А. (2010) Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання : наук.-метод. посіб. Київ: Наук. Світ. 196 с.

Татьянчикова, І. (2020). Сучасні підходи до проблеми соціалізації дітей з особливими освітніми потребами. *Корекційна педагогіка*. Київ. Вип. 21.т.2. С.69-73.

Смерчак, Л. (2014) Особливості професійної діяльності соціальних педагогів у центрах соціально-психологічної реабілітації дітей із вадами психофізичного розвитку. *Людинознавчі студії. Педагогіка*. Вип. 29. СС. 188-196.

Котяй, Н., Ногас, А., (2017). Базові принципи застосування засобів лікувальної фізичної культури для дітей з особливими потребами. *Реабілітаційні та фізкультурн-рекреаційні аспекти розвитку людини*. №1. СС. 22-28.

Дмітрієва, О. (2015). Система комплексної реабілітації дітей з порушеннями психофізичного розвитку у Кам'янець-Подільському багатопрофільному навчально-реабілітаційному центрі. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*. Збірник наукових праць. № 5. СС. 99-108.

Сліпецька, І. (2020). Психолого-педагогічні засади адаптації до соціокультурного простору осіб з обмеженими можливостями здоров'я засобами адаптивної фізичної культури. *Зб. за матер. VIII Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнародною участю (09 грудня 2020 року)*. Лисичанськ : ФОП Єгорова О. Є. СС.199–206.

Качан, А., Пристинський, В., Пристинська, Т. (2020). Ідеї концепції «Спорт заради розвитку» та шляхи їх впровадження в систему інклюзивної освіти. *Система надання освіти дітям з особливими освітніми потребами в умовах сучасного закладу* : Збірник за матеріалами VIII Всеукр. науково-практичної конференції з міжнародною участю (09 грудня 2020 року). Лисичанськ : ФОП Єгорова О. Є. СС.75-78.

REFERENCES

Busel, V. (2009). *Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainiskoi movy* [Large Explanatory Dictionary of the Modern Ukrainian Language]. (7-me vydannia). Kyiv, Irpin : Perun, 1736 s.

Entsyklopediia Suchasnoi Ukrainy [Encyclopaedia of Contemporary Ukraine]. URL <https://esu.com.ua/about> (data zvernennia: 12.09.2024)

Kolupaieva, A. (2010) *Dity z osoblyvymy osvritnimy potrebamy ta orhanizatsiia yikh navchannia* [Children with Special Educational Needs and the Organisation of Their Education]: nauk.-metod. posib. Kyiv: Nauk. Svit. 196 s.

Tatianchykova, I. (2020). Suchasni pidkhody do problemy sotsializatsii ditei z osoblyvymy osvritnimy potrebamy [Modern Approaches to the Problem of Socialisation of Children with Special Educational Needs]. *Korektsiina pedahohika*. Kyiv. Vyp. 21.T.2. SS.69-73.

Smerechak, L. (2014) Osoblyvosti profesiinoi diialnosti sotsialnykh pedahohiv u tseentrakh sotsialno-psykholohichnoi rehabilitatsii ditei iz vadamy psykho-fizychnoho rozvytku [The Peculiarities of Professional Activity of Social Teachers in Centres of Social and Psychological Rehabilitation of Children with Psychophysical Developmental Disabilities]. *Liudynoznavchi studii. Pedahohika..* Vyp. 29. SS. 188-196.

Kotiai, N., Nohas, A., (2017). *Bazovi pryntsypy zastosuvannia zasobiv likuvalnoi fizychnoi kultury dlia ditei z osoblyvymy potrebamy* [Basic Principles of Using Physical Therapy Equipment for Children with Special Needs]. *Rehabilitatsiini ta fizkulturn-rekreatsiini aspekty rozvytku liudyny*. No 1. SS. 22-28.

Dmitriieva, O. (2015). Systema kompleksnoi rehabilitatsii ditei z porushenniamy psykho-fizychnoho rozvytku u Kamianets-Podilskomu bahatoprofilnomu navchalno-rehabilitatsiinomu tsentri [System of Comprehensive Rehabilitation for Children with Psychophysical Developmental Disorders at the Kamianets-Podilskyi Multidisciplinary Training and Rehabilitation Centre]. *Aktualni pytannia korektsiinoi osvity (pedahohichni nauky)*. Zbirnyk naukovykh prats. No 5. SS. 99-108.

Slipetska, I. (2020). Psykholoho-pedahohichni zasady adaptatsii do sotsiokulturnoho prostoru osib z obmezhenymy mozhlyvostiamy zdorovia zasobamy adaptyvnoi fizychnoi kultury [Psychological and Pedagogical Bases of Adaptation to the Socio-cultural Space of Persons with Disabilities by Means of Adaptive Physical Culture]. *Zb. za mater. VIII Vseukr. nauk.-prakt. konf. z mizhnarodnoiu uchastiu (09 hrudnia 2020 roku)*. Lysychansk : FOP Yehorova O. Ye. SS.199–206.

Kachan, A., Prystynskyi, V., Prystynska, T. (2020). Idei kontseptsii «Sport zarady rozvytku» ta shliakhy yikh vprovadzhennia v systemu inkliuzyvnoi osvity. Systema nadannia osvity ditiam z osoblyvymy osvritnimy potrebamy v umovakh suchasnoho zakladu [Ideas of the Sport for Development Concept and Ways to Implement Them in the Inclusive Education System]: *Zbirnyk za materialamy VIII Vseukr. nauko-vo-praktychnoi konferentsii z mizhnarodnoiu uchastiu (09 hrudnia 2020 roku)*. Lysychansk : FOP Yehorova O. Ye. SS.75-78.

**SOCIAL REHABILITATION OF SENIOR PRESCHOOL CHILDREN
WITH PSYCHOPHYSICAL DISORDERS BY MEANS OF PHYSICAL
CULTURE**

Oleksii Yurchuk

Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor, Associate Professor at the Professor T. Ponimanska
Preschool Pedagogy and Psychology and Special Education Department,
Rivne State University for the Humanities,
Rivne, Ukraine
ORCID: 0000-0002-4764-1783
e-mail: abstractio@ukr.net

Olena Yurchuk

PhD candidate,
Age and Pedagogical Psychology Department,
Rivne State University for the Humanities,
Rivne, Ukraine
ORCID: 0009-0003-4238-4305
e-mail: activus@ukr.net

Abstract. The article deals with the challenges in the social rehabilitation of older preschool children with psychophysical disorders, focusing on physical culture as a therapeutic medium. It presents a rationale for integrating physical culture activities to teach elements of movement and individual actions, enabling children to perform these actions with variable automaticity and fostering conscious activity skills as part of comprehensive social rehabilitation. The role of preschool educational institutions in providing social rehabilitation for children with psychophysical disorders was discussed in the paper. The author identified the components essential to social rehabilitation for these children and highlights how physical education addresses critical corrective and developmental tasks, particularly in speech development. These improvements substantially enhance the child's social development by supporting communication skills and fostering positive personality traits. The findings underscore that physical culture plays a crucial role in helping children with psychophysical disorders adapt to society, gain social experiences, and develop socially valuable qualities.

Keywords: psychophysical disorders, child development, older preschool children, children with psychophysical disorders, social rehabilitation, physical culture, social rehabilitation through physical culture

Стаття надійшла до редакції 25.09.2024 р.